

УДК: 323.174:327
Примљено: 31. јула 2009.
Прихваћено: 15. септембра 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 3/2009.
год. 16. vol. 25.
стр. 103-134.

Јелица Стефановић-Штамбук
Факултет политичких наука, Београд

РЕГИОНИ У “СТАРОМ” И “НОВОМ” МЕЂУНАРОДНОМ РЕГИОНАЛИЗМУ: УСПОСТАВЉАЊЕ НОВОГ “НИВОА АНАЛИЗЕ” СВЕТСКЕ ПОЛИТИКЕ¹⁾

Резиме

Рад се бави оствареним разумевањем региона као “покретачке силе светске политике” у “новом” међународном регионализму. Предочени су остварени налази “новог” међународног регионализма и издвојене кључне потврде које је скуп теорија и праваца истраживања под тим “именом” приложио извођењу региона до новог “трећег” нивоа анализе светске политике, битног градива глобалног поретка и стварних међународних односа, односно самог предмета научног проучавања стварности стварних међународних односа. Прво су саопштена носећа становишта “новог” међународног регионализма о значају региона као предмета проучавања. Затим су у подвучене разлике између разумевања глобализације и регионализма као покретача светске политике. Представљени су покушаји новог регионализма да ради сазнајне плодотворности избегне “кљусу” деобе та два неодвојиво спрегнута процеса. Изнети су у том оквиру резултати спроведених теоријска настојања Базана и Вивера, на једној, и Питера Каценстајна, на другој страни, да се свет посматра као свет региона, увиђањем спрегнутости глобализације и регионализма, а не отцепљености једног процеса од другог. Кратки преглед основних појмова “новог” проучавања међународних региона дат је у трећем делу рада. Прегледном осветљавању најважнијих питања светске политике из угла “новог” међународног регионализма посвећен је завршни део.

1) Редовни професор међународних студија на Универзитету у Београду – Факултет политичких наука.

Понуђен је закључак да успостављајући проучавање региона, као особеног слоја у склопу глобалне владавине, “нови” међународни регионализам пружа свежи доток знања целокупним међународним студијама о томе како се данас прави светска политика.

Кључне речи: светска политика, региони, регионост, регионализам, интра регионализам, интер регионализам, транс регионализам, “ниво анализе”, регионални трговински споразуми, регионалне организације

Проучавање међународних региона и регионалних поредака, односно бављење регионализмом у Међународним односима готово је пресахло, крајем шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века.

Зборник *Међународни регионализам (International regionalism)* објављен 1968. године остаје незаобилазан пресек тадашњих постигнућа ове научне дисциплине у испитивању регионализма и светског поретка, регионализма и остварења безбедности, западноевропског регионализма и могућности превазилажења националне државе, и домета и ограничења политичког и економског регионализма у “неразвијенијим областима” (Nye (ed.) 1968). Током две завршне деценије прошлог века обим преосталог теоријског и истраживачког занимања за “међународни регионализам” у Међународним Односима био је скроман.

Насупрот тој већини, нарочито у области теорије међународних односа, пробрана мањина се, пре деценију и по, а и нешто раније, полетно закупила “новим регионалистичким мишљењем”. Остварила је замашан сазнајни учинак у разумевању и објашњењу новог “таласа” регионализма од краја Хладног рата (Fawcett, 1995; Hurrell, 1995; Lake, Morgan, 1997; Hettne, Inotai, Sunkel, 1999; Mansfield, Milner, 1999). Прављени прегледи сазнајних постигнућа показују разноврсност занимања тог новог соја теоретизације. Међу занимањима су, у средишту, на пример, званичне (формалне) регионалне установе. Улази се у траг настанку, и објашњава њихов развитак. Пореде се и разврставају према кључним особеностима. Ту је средишно занимање и за битно умножене делатности регионалних усана. Истраживачка занимања окренута су и истраживањима покретача регионализма. Утврђени *раст значаја регионализма* своди се закључком да се *успоставио као обележје глобалне политике* (Farrell, Hettne, Lagenhove, 2005).

Догађа се, после раздобља осеке, да и у Међународним Односима, почетком новог миленијума, креће подизање “новог таласа” бављења регионима, регионалним порецима, безбедношћу региона, светским поретком региона. Ова обнова, за неке и цвета-

ње теорије регионализма последњих година, чак, и у теорији међународних односа сматра се последицом успешног уграђивања значајне “нове” теорије међународних региона – широкопојасно и “вишедимензионално” направљене, како се сама представља – у целину Међународних Односа. Слично направљеном пресеку домета “старог” међународног регионализма у Међународним Односима, направљен је и преглед досега “новог” међународног регионализма (Väyrynen, 2003) који даје потврде претходном суду.

“Нови” међународни регионализам излила су два скупа теоријских приступа. Политичке науке биле су извориште једнима. Друго место дотока уливајућих приступа били су Међународни Односи. Оба скупа теоријских приступа здружено су утицала, иако не једнако и равномерно, на развијање теорија и приступа објашњавања разнородности и разноликости ницања и установљења регионалне сарадње на планети. Обликујући се “нови” међународни регионализам је, у “домаћој радиности”, произвео и посебне теорије.

Нарочито су важне у “новом” међународном регионализму направљене особене теорије објашњавања и разумевања регионалног обједињавања, односно *регионалне интеграције*. Искуство регионализма у Европи главнином је утицало на развијање посебних теорија регионалног обједињавања. Срочени су и сасвим нови теоријски обрасци објашњења јединствености регионалне интеграције у Европи. Успостављене су и Европске Студије, као оцеловљено интердисциплинарно проучавање, до данас, најпотпуније установљеног регионалног обједињавања у свету и особеног регионалног поретка.

Узети заједно, гроздови образованих теорија и теоријских приступа постижу завидну моћ објашњавања стварности стварног регионализма. Понуда изведених прегледа сазнајних остварења “новог” међународног регионализма то доказује. Садржи, поред раније поменутих, и изведено сводно упоређивање и сучељавање различитих модела регионалне безбедности, обрађиваних у радовима “новог” регионализма, и издвајање њихових заједничких чинилаца у циљу сазнајног укрупњавања којим се постиже напредовање у друштвеним наукама (Kelly, 2007: 197-198). Часопис *Преглед међународних студија (Review of International Studies)* посветио је ове, 2009. године, посебан број обухватном свођењу оствареног разумевања региона и регионализма у теорији “новог” међународног регионализма.

Према речима приређивача тог броја часописа, саопштеним у уводном тексту, док “глобализација обезбеђује главнину пажње

у проучавању светске политике” нови регионализам “види регионе као темељну, чак и покретачку силу светске политике” (Fawn, 2009: 5). Зато се овај рад усредсређује на остварено разумевање региона као “покретачке силе светске политике” у “новом” међународном регионализму. Циљ је да се предоче налази остварени у том правцу проучавања и издвоје кључне потврде које је “нови” међународни регионализам приложио у извођењу региона до равни новог “трећег” нивоа анализе светске политике, битног градива глобалног поретка и стварних међународних односа, односно самог предмета Међународних Односа, као научног проучавања стварности стварних међународних односа.

Прво су, на страницама рада, саопштена носећа становишта “новог” регионализма о значају региона због кога их је заузео као предмет проучавања. Потом су, у *другом делу*, подвучене разлике између разумевања глобализације и регионализма као покретача светске политике, уз представљене покушаје новог регионализма да ради плодотворности избегне “кљусу” деобе, иначе, два неодвојиво спрегнута процеса. Приказани су налази, у том оквиру два спроведена теоријска настојања да се свет посматра као свет региона, увиђањем спрегнутости глобализације и регионализма, а не отцепљености једног процеса од другог. *Трећи* део употребљен је за кратки преглед основних појмова “новог” проучавања међународних региона. Најважнија питања светске политике, отворена из угла “новог” међународног регионализма, прегледно су осветљена у *четвртом* делу рада. Понуђен је закључак да успостављајући проучавање региона, као особеног слоја у склопу глобалне владавине, “нови” међународни регионализам пружа свежи доток знања целокупним међународним студијама о томе како се данас прави светска политика.

ЗНАЧАЈ РЕГИОНА

Питање колико су региони од завршетка Хладног рата, у односу на претходно раздобље (Buzan, Wæver, 2003: 10; Katzenstein, 2005:24), постали “суштински значајнији” као места и сукоба и сарадње (Lake, Morgan, 1997:7), а колико су стекли “суштинску” самосталност (аутономију) у односу на раван система – коју образују узајамна деловања глобалних сила (Buzan, Wæver, 2003: 4) – повлачи деобну линију између “старог” и “новог” регионализма.

“Нови регионализам” је заглавље под којим се води обновљено проучавање региона као средишних за разумевање светске политике. Прибављени налази, до сада, утврђују три средишна значаја региона у светској политици. *Прво*, региони изграђују и организују у регионалне поретке културна, политичка, привредна и унутрашња стратегијска међуделовања (*интра регионализам*). *Друго*, сваки регион је у узајамним деловањима са другим регионима (*интер регионализам*). *Треће*, сва узајамна деловања региона су у односу са целокупним међународним системом (*транс регионализам*).

Доказана трострука средишна битност региона суштински придоноси разумевању начина на који свет постоји. Регионалне студије извеле су овај мисаони обрт. Истраживачи су ту израдили посебне сазнајне алате. Понудили су и сређене увиде, неопходне за разумевање тежишних кретња и путања развика регионализма.

Усађено већинско мишљење у Међународним Односима, још увек, није прихватило поновно окретање истраживању региона. Разложно потврђене вредности претходних налаза “новог” међународног регионализма нису успеле да му прокрче “широк” пут до теоријског и истраживачког средишта међународних студија, до теорије међународних односа.

Главнина посленика у међународним студијама, издржљиво остаје одана увреженим схватањима светске или глобалне политике, како је коме, у том друштву, постало на вољу да је означава. Једнако се наизменично употребљавају оба појма. Њихови корисници, по правилу, нису у стању да одреде ни један, ни други. Понајмање су повукли разумљиву и образложену границу значења између њих. Већина, и даље, не процењује значајним бављење кључним питањима регионализма. Равнодушна је према питању шта “производи” регионе. Незаинтересована је и за питање шта им одређује облике. Није привучена ни знатижељом да сазна одговор зашто региони имају улогу градивних блокова међународног поретка, или, сасвим тачно, настајућег глобалног поретка.

Нису прилежни ни у увиђању разборитости понуђених заључака да су региони заправо нови “трећи ниво анализе” у међународним односима. Ранији “трећи ниво” анализе већ је пресељен на “спрат” више. Региони су уведени као нови власници трећег “етажа” међународне анализе. Претходно га је држао међународни систем, који је сада померен на “четврти ниво” анализе. Због проверених и доказаних претпоставки да међународни систем више уопште не може бити испитиван без укључивања уноса и исхода збивања на регионалној равни, региони су добили место новог

“трећег” нивоа анализе.²⁾ Амитва Ачарија (Amitva Acharya), један од угледних теоретичара регионализма, и један од најпостојанијих заговорника њиховог помног проучавања, исправно закључује, како упркос чињеницама, и да баш зато што се ради о чињеницама “сви проучаваоци међународних односа неће бити уверени” да су региони средишни у разумевању и неизоставни за објашњавање светске политике (Acharya, 2007: 630).

Непоколебани истрајним одбијањима, и свим испољеним оспоравањима свог истраживачког програма, поборници проучавања региона тврде да региони захватају у пресеку сваку испитивану величину у светској политици. Зато одређују да *региони чине предмет Међународних Односа*. Проучавање региона, заправо, су, кажу они, Међународни Односи.

Немогућност, испољена у Међународним Односима да разуме градњу глобалног поретка без суочавања са процесима и исходима на регионалној равни, осветљена је и у новијем раду Ендру Харела (Andrew Hurrell). Обновљено, у раму направљеном спајањем сазнајног учинка ранијих и нових пословања такозване Енглеске школе у Међународним Односима, односно “Школе међународног друштва”, Харел повлачи нови правац појмљења како се успоставља глобални поредак (Hurrell, 2007). Испитујући проблем моћи, а без пренебрегавања бављења вредностима, тако што је узео и моћ и вредности незаобилазним саставницама успостављеног међународног друштва у данашње, наводно глобално доба, суочио се са решавањем за већину два, и даље, *противна тежишна процеса*. Један је, такозвана, “регионална фрагментација”. Други тежишни процес је *кретање ка грађењу империјалног поретка*, за многе истоветно процесу глобализације.

Алтернативни пореци, нарочито, побуђују поделе. Једни налазе да *регионализам игра градитељску улогу у глобалном поретку*. Други се противе. Сасвим опречно првима, сматрају *Сједињене Америчке Државе* надмоћним делатником, који *гради империјални поредак*. Региони, за Харела, могу бити саставница света уређеног слојевитом владавином. Регионе налази творећим делатником глобалног поретка уређене слојевите владавине. Непобитно творачко деловање региона сматра поузданим уколико се из њих буду излегли подстицаји прављењу нових норми и усвајању неодбацивих моралних захтева.

2) Опширније о разлозима, процесу и учинцима успостављању “нивоа анализе” и издвајању три нова анализе у теорији међународних односа у Стефановић-Штамбук, 2008а: 141-145.

Мерећи способност Сједињених Држава да предводе у грађењу оваквог поретка, Харел оцењује да је зависна од тога колико се темељ на умећу стварања осећања легитимности, насупрот прибегавању употреби извора моћи за присилно надзирање. Закључио је да су, до сада, Сједињене Државе стремиле спровођењу “тврдог, ексклузивистичког схватања сопствених интереса предлагањем суженог хегемонистички замишљеног поретка” што, вероватније за последицу може имати не “произвођење *Pax Americana* него империје несигурности, и за себе и за остале” (Hurrell, 2007: 283).

Пораст захтева за правилима, која могу производити поредак, настаје у средини глобалне протежности – у средини називаној светом, а површином једнаке површини целе планете – обележеној растућом битношћу недржавних делатника. Њихово признавање постаје изазов свим минималистичким замислима глобалног поретка. Исход тог изазивања, у првом реду, може бити губитак легитимности установа створених да подупиру одржавање државе нације, као прихватног суда способног да и обузда економске и културне протоке и друштвене односе унутар дате територије. Најозбиљније лице показаног неслагање међународних установа и путање суштинског кретња развитака међународног друштва могуће је, тврди Харел, открити у захтевима за правдом. Запазио је да “питања правде неизбежно ничу из оквира мењајућих образаца глобалне владавине, због начина на који треба уреди сукобљене друштвене вредности и различите друштвене, културне и економске склоности” (Hurrell, 2007: 296).

Слојевиту владавини, Харел, нипошто није препоручује као поуздано безбедну путању ка сигурно праведном поретку. Доказано је претпоставио да праведни поредак, ипак, пре може бити исход глобалне, него иједне друге владавине. Свет, да би остварио овај исправни исход, мора обратити пажњу на исходиште моралних захтева. Глобална владавина проистекла из моралних захтева тражи стварање глобалних установа. Глобалне установе морају бити меродавне да штите људска права и праве простор политичком делатништву. Циљ који Харел обележава није недостижан. Јесте изузетно захтеван. Може постати изводљивији подржавањем силница вишеслојне владавине. Она, све више, упреже државе и остале делатнике у свету, нарочито међународне регионе.

Тимоти Шо и Фредерик Содербаум су, такође, опречно умањивању важности региона у светском поретку и омаловажавању њиховог испитивања, подвлачили да је “оживљавање и поновно одређивање регионализма данас међу надмоћним тежиштима међународних студија” (Shaw, Soderbaum (eds.) 2003). Поред потвр-

ђивања незауостављивости регионалног “тренутка”, и замаха регионализма “непрекидним ширењем на нова и разнолика подручја” (Fawcett, 2004: 431) истраживања регионализма у Међународним Односима почињу, ипак, да се истичу као “изузетно упадљива” (Breslin, Higgott, Rosamond, 2002: 1). Нови међународни регионализам непрекидно се подешава и дотерује. Поменути оцењивања постигнуте сазнајне проицљивости служе тој сврси. Упоредно вршена прегледна истраживања остварених сазнања у напредујућем проучавању регионализма (Mansfield, Milner, 1999; Väyrynen, 2003; Hettne, 2005; Fawn, 2009) доприносе поправљању “вида” овог истраживачког програма.

Глобализација одвлачи множину интереса у проучавању “светске политике”. Напрема помном обрађивању глобализације, досадашње радно постигнуће испитивања региона и регионализма одвија се полако, али сигурно. Поступно пробија до у врх пажње налазе, поредбено мањег броја теоретичара и истраживача, да су региони темељи, а регионализам готово “покретачка сила” светске политике. Уверљива је тврдња да “једно од најупадљивијих обележја данашњег ‘глобалног доба’, ма колико оно било опречно предосећају, јесте очито регионализам као његово главно својство” (Beeson, 2005: 969).

Посматрано из угла политике “готово свака земља у свету одабрала је да се са изазовом глобализације делом носи регионално” (Bulmer-Thomas, 2001: 363). Често се као доказ истој тврдњи повлачи пример упуштања у регионалне послове и некада “изолационистичке” Народне Републике Кине. Изворни зазор према регионализму и мултилатерализму потискује се у позадину. Кинеско посвећивање регионалним пословима покрива и предузимање и унапређење сарадње са Руском Федерацијом и четири државе Средње Азије. Посебно се наглашава да је, првобитну уздржаност према мултилатерализму, Кина прекорачила радом на успостављању Шангајске организације сарадње (*Shanghai Cooperation Organization* – SCO) (Lanteigne, 2005).

Региони нису само предмет страсне привржености академских кругова који срчано заговарају неопходност истраживачког бављења њима. Важност региона истурена је и у политичким расправама. Стога, истраживачи регионализма упозоравају да је, преовлађујућу устремљеност занимања науке за регионе, али и једног дела политике, потребно умерити. Саветују, у том циљу, обраћање продубљенијег старања и размишљања о непобитној чињеници да се већ “преко 50% укупне светске трговине остварује унутар повлашћених регионалних споразума о трговини” (Mansfield, Milner,

1999). Светска трговинска организација (*World Trade Organization* – WTO) оцењује да су “регионални трговински споразуми” (*regional trade agreements* – RTAs) последњих година “постали посебно истакнуто обележје система мултилатералне трговине” (WTO, 2008).

Регионални трговински споразуми непрекидно се умножавају. Почетак те путање је у деведесетим годинама прошлог века. Пресек у јулу 2007. године, који је направила Светска трговинска организација, према примљеним обавештењима држава чланица, показује да је на снази било 380 регионалних трговинских споразума (WTO, 2008). Исти преглед садржи и најаву могућности да ће на снагу до 2010. године ступити још око 400 оваквих споразума (WTO, 2008). Регионално деловања издвојено је као непобитан начина излажења на крај са притисцима глобализације – ма колико они и она, притисци и глобализација, били различито одређивани, неупоредиво описивани, и бројчано представљани. Овим налазима пркоси се оценама да су остварени резултати регионализма “танки”. Поткрепљења ради прилаже се упућивање на податке да споразуми о регионалној трговини учестало завршавају као “мртво слово на папиру” (Pomfret, 2007).

Важност региона расте. Раст важности међународних региона проистиче, уз битан удео у економији и неспоран економски значај, и из начина на који творе глобални поредак. Један принос региона грађењу глобалног поретка чини обезбеђивање “значајне допуњујуће равни владавине” (Fawcett, 2004: 431). Важност те допуњујуће равни владавине процењује се толико високо да “регионализам може заправо обликовати светски поредак” (Hettne, 2005).

Америчко једнострано деловање, односно упадљиви “унилатерализам” после 11. септембра 2001. године, не поништава регионализам. Посебно се из угла Источне Азије чини да Сједињене Државе послују преко регионалног поретка и додатно подстичу регионализам (Öjendal, 2004). Питер Каценштајн (Peter J. Katzenstein) у *Свету региона (A World of Regions)* саопштава да су данас у свези са “империјумом” САД – пошто налази, наместо одомаћеног означавања положаја Сједињених Америчких Држава хегемонијом, да оне имају врховну власт, односно “империјум” (*imperium*) – региони не само темељи структуре светске политике, већ могу обезбеђивати и решења појединих глобалних недоумица (Katzenstein, 2005).

ОТРЕЖЊЕЊЕ ОД ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ: УОЧАВАЊЕ ГЛОБАЛНОГ СВЕТА РЕГИОНА

Окретање теоретизацији региона, испитивању особености регионалних поредака, и односа међу регионима (интер регионализам) прави отклон од заслепљености глобализацијом. Опчињеност глобализацијом – било постављањем против ње, било њеним заговарањем, било тобож “реалистичким” прихватањем да је неминовна “хтели то или не, спремни за њу или не” – испоставила се сазнајно испразном.

Отрежњење да се опседнутошћу у међународним студијама глобализација, од помодне речи изродила у бесплодан опис настајућег светског поретка, долази по увиђању раседа у стварности. Заокрет је направљен окретањем теоретизацији региона и испитивању регионалних особености. Следио је увид да се истовременим одвијањем “*регионализам*” *саживео са глобализацијом* (Katzenstein, 2005: 21, 41-42). Претходно је доказана спрегнутост два процеса. Откривена спрега је наводила на постојање, поред потреба, и могућности да се покрене “систематично појмљење глобалног светског поретка *јаких региона*” (Buzan, Wæver, 2003: 20). После предложеног поимања глобалног светског поретка “*јаких*” (*strong*) *региона* (Buzan, Wæver, 2003) само је било потребно направити један корак до замисли да се данашњи свет мисли као “*свет региона*” (Katzenstein, 2005).

Различити су захвати истраживања у “свет региона”. Поједина проучавања настоје да обухвате све “главне” регионе света (Buzan, Wæver, 2003). Поједина се усредсређују на један регион, или на упоредно истраживање два или више региона, не на истраживање свих. Нека врше поређења региона. Често се пореде Европа и Азија. Посао ове врсте ради се не би ли налази, сазнајно примењеног уоквирења истраживања два региона, послужили за потврду употребљивости и за Јужну Азију, Блиски Исток, Латинску Америку, и Африку (Katzenstein, 2005). Неки истраживачи одлучују се на остваривање увида у регионализам ради објашњавања померања тежишта и помака кретања у безбедности (Buzan, Wæver, 2003). Други се решавају на испитивање региона у пресеку безбедности и привреде. Трећи се, пак, отискују у шире истраживање региона и грађења регионализма. Посвећују се у таквом подухвату и испитивањима улога културе и идентитета у обликовању узајамних деловања унутар региона (Katzenstein, 2005).

Региони се одређују силама различитих сојева. Каценстајн је био склон да уобличавајућу улогу припише Сједињеним Америчким Државама, јединој или самој супер сили, и њеном «империјуму» (*imperium*) и великим силама или “сржним државама” (*core states*) које служе и моћи и сврси самог империјума (Katzenstein, 2005). Изразом “империјум” означио је *спој територијалне и нетериторијалне моћи Сједињених Држава*. Окренут упоредном испитивању Азије и Европе, сврстао је међу “сржне државе”, или “државе језгра” (*core states*) Јапан и Савезну Републику Немачку.

Базан и Вивер (Buzan, Wæver, 2003) држали су се уобичајенијег разврставања држава под заглавља “супер сила”, “велика сила” и “регионална сила”. Претпоставили су да регионалне силе, мада у мањем обиму, такође, уобличавају регион.

Становиште да је *моћ битна*, али да *месни* (локални) *одговори на моћ могу бити још битнији* у грађењу регионалних поредака (Ачагуа, 2007: 630) одступа од претходна два преовлађујућа гледишта о прављењу региона. Ово полазиште у разумевању региона као *грађевине направљене првенствено изнутра*, а не искључиво створене деловањем спољних сила, истиче да су *региони творевине настале у одређеном простору* не само као државни, него и *подруштвљени* (социјетални) *начини било опирања силама, било њиховог социјализовања*. Ачарија тиме додаје још један приступ досадашњем разумевању начина на које силе праве регионе и управљају регионима.

Окретање делатницима, којима се признаје и месни отпор и социјализовање моћних или најмоћнијих делатника светске политике, доказује да су *региони изнутра грађени* (Ачагуа, 2007: 630). Овакво мисаоно допуњавање предузето је у настојању уравнотежења прва два извођења успостављеног обрасца аналитичког посматрања региона. Уводи гледање не само с врха, из “средишта моћи” (*power centric*) окомито на доле. Посматрању региона “с врха на доле” придружује и поглед “одоздо на горе”.

БАЗАНОВА И ВИВЕРОВА ТЕОРЕТИЗАЦИЈА РЕГИОНАЛНЕ СТРУКТУРЕ МЕЂУНАРОДНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Базан и Вивер у раду *Региони и силе (Regions and Powers)* тврде да је *регионална структура међународне безбедности* уобличена *окомитом* (хијерархијском) *расподелом моћи* према једначини $1+4+x$ (Buzan, Wæver, 2003).

Врх пирамидалне структуре заузима “број један”, најмоћније Сједињене Америчке Државе (САД). Према мерилу расположење моћи, за Базана и Вивера, *четири велике силе* налазе се иза САД. То су ЕУ-Европа, Јапан, Кина и Русија. *Све остале државе* (бројно означене у једначини расподеле моћи са “х”) образују широко подножје пирамидалне грађевине данашње међународне безбедности. Базан и Вивер разликују *три врсте* «регионалних простора» (*regional spaces*) у структури међународне безбедности уобличеној представљеном расподелом моћи.

Прву врсту регионалног простора представља «облога» (*overlay*). Обликована је спољним силама. Ова врста простора, углавном, нестаје после окончања Хладног рата. Историјски су у доба колонијализма «облогу», као особени регионални простор, правиле спољне силе деловањем према одређеном региону. Током Хладног рата стварале су је две супер силе (Сједињене Америчке Државе и Савез Совјетских Социјалистичких Република) у међусобним надметањима за светску моћ и утицај.

Другу врсту регионалног простора Базан и Вивер називају «неустројеним регионима» (*unstructured regions*). Налазе да нису обележени уочљивим грађевинама међузависности, због недовољних узајамних регионалних деловања. Такви регионални простори могу бити заостаци других скупова, њихове крхотине, односно «*комплекси*» *безбедности*. Јужни Пацифик (Соутх Пацифиц) Базану и Виверу пример је једног «неустројеног региона». Други теоретичари такво виђење оспоравају. Истичу да је регионална установа овог простора, Форум Јужног Пацифика (*South Pacific Forum*) полетна. Закључују да то што државе чланице упоредно узрокују “заједничку рањивост” (*shared vulnerability*) управо производи “осећање” међузависне безбедности (Acharya, 2007: 631).

Трећа, најбитнија и уобичајенија, *врста регионалних простора* за Базана и Вивера су “*регионални склопови безбедности*”. Регионалне целине безбедности назване “регионалним склоповима безбедности”, односно регионалним комплексима безбедности (*regional security complexes – RSCs*) одредили су као “раван у којој се државе, или друге јединице довољно чврсто међусобно повезују, те своју безбедност ниједна не може сматрати одвојеном од безбедности свих осталих” (Buzan, Wæver, 2003: 43).

Базан је појам “*регионалног склопа безбедности*” (*regional security complex*) први пут изложио 1983. године. Потом га је садржајно подешавао (Buzan, 1986). Замисао је унапредио, у односу на почетно искључиво одређивање регионалног склопа безбедности као “подручја јаких супарништава”. Тадашњи појам RSC покривао

је обрасце односа попут односа Индија-Пакистан, арапске државе-Израел или Северна Кореја-Јужна Кореја. Поимањем, на овај начин, регионалних склопова безбедности Базан је искључио из видокруга све просторе у којима је преовлађивао образац односа сарадње. Обухватније замисли морале су бити приређене и уведене ради исправљања тог недостатка.

Нови покушај значењског проширења Базан прави разликовањем регионалних склопова, односно комплекса безбедности низ замишљену дуж сукоб-сарадња. Склопове безбедности поставио је на овако замишљену дуж. Један њен крај, који исказује надметања (сукобе) међу припадницима скупа, означио је као *анархију*. Ту је сместио «организације сукоба» (*conflict formations*). Опречни крај замишљене дужи, који исказује сарадњу припадника скупа, одредио је као “заједнице безбедности” (*security communities*). “*Заједницама безбедности*” назвао је просторе у којима је *rat* учињен *незамисливим*.

Број великих сила Базан и Вивер узимају као основ издвајања *једанаест* “регионалних склопова безбедности” (RSC). Подељени су у *три главне групе*.

Прву групу попунила су *три* RSC названа «усредиштеним» (*centered*). Сврстани су у усредиштене регионалне склопове безбедности, прво, регион Северне Америке, друго, регион Заједнице независних држава, и, треће, регион ЕУ-Европе. Узето је да су сва три усредиштена регионална склопа безбедности створена или деловањем једне силе на глобалној равни, или неке скупне (колективне) установе која омогућава да тај регионални скуп безбедности удружено делује на глобалној равни.

Друга група “регионалних склопова безбедности” има само једног члана. Овде је сврстана Источна Азија као четврти од издвојених *једанаест* регионалних склопова безбедности у свету. Склоп је назван «комплексом велике моћ» (*great power complex*) због присуства више од једне силе на глобалном плану.

Преосталих *седам* регионалних склопова безбедности Базан и Вивер стављају у *трећу* групу зато што су “*стандардни*” (*standard*). Сврстали су ту Јужну Америку, Јужну Азију, Блиски Исток, Рог Африке, Западну Африку, Средњу Африку и Јужну Африку. Ова група регионалних склопова безбедности особена је јер у скупу нема ниједне силе на глобалном плану. Стварање месних средишта, последично, одређују искључиво регионалне силе. Врсте регионалних склопова безбедности нису исцрпљене претходним разврставањем.

Могуће је разликовати још група безбедносних склопова (Buzan, Wæver, 2003: 490-492). “Суперкомплекси” (*supercomplexes*) су склопови састављени од неколико регионалних склопова безбедности. Повезује их или једна, или више великих сила. Ове силе производе “упоредно високо повезане равни унутрашње регионалне динамике безбедности”. “Субкомплекси” (*subcomplexes*) подсећају на регионалне склопове безбедности, али су особени по дубокој усађености у шири регионални склоп. “Предкомплекси” (*precomplexes*) су замисливи регионални склопови безбедности, или регионални склопови безбедности у “повоју”, односно у настајању. Двострани односи овде још нису узнапредовали до степена међузависности који би их квалификовали за потпуно развијен регионални склоп безбедности. “Протокомплекси” (*protocomplexes*) се могу појавити уколико је степен међузависне безбедности унутар региона довољан да се разликује од себи суседних. Свеобухватна динамика безбедности ту остаје и покоричнија и слабија него што је то случај у оцеловљеном РСЦ. Могуће је овим групама додати и “мали склоп” (*mini-complex*). Овде се ради о регионалном склопу безбедности скромног обухвата, а и делом састављеног од делатника који нису државе, него њихове унутрашње јединице (*substate actors*).

Непобитно је тачна збирна оцена да је у овој Базановој и Виверовој теоретизацији *моћ средишна промењива (независна варијабла)* за разликовање региона појмљених као склопова безбедности (Acharya, 2007: 631). Једна велика сила прави “усредиштени” (*centered*) регионални склоп безбедности. Више од једне силе чине регионални склоп «великом моћи». Одсуство велике силе омогућава уобличавање стандардног регионалног склопа безбедности. Мисаоно прављење овакве поделе наметнуло је поштовање логичког захтева укључивања *регионалних сила*. Оне га, према полазном одређењу, морају образовати, а и исти мах морају бити и лишене могућности да имају моћ у глобалној равни. Нужно је само да су обдарене, или опремљене оном моћи која је довољна за регионалну равн.

КАЦЕНСТАЈНОВА ТЕОРЕТИЗАЦИЈА “СВЕТА РЕГИОНА”

Каценстајн је “*свет региона*” представио одређен једном једином силом. *Свет региона* за њега обликује само *моћ Сједињених Америчких Држава*. Искључиво је моћ ове државе битна. Кацен-

стајн држи да је тако зато што су искључиво Сједињене Државе глобално успоставиле своје присуство. Отуда је предочена врховна моћ САД у његовој теоретизацији добила примерени римски назив “*imperium*” (империјум).

Моћ и склоности (преференције) САД, Каценстајн сматра, пресудним за обликовање и деловање свих региона. Кључну улогу у поретку “империјума”, односно врховне моћи САД, играју “сржне државе” (*core states*). Каценстајн је у ову групу укључио Јапан и Немачку. Сврстао их је у сржне државе на основу налаза да осигуравају “постојану потпору америчком циљу и моћи, док истовремено играју важну улогу у регионалним пословима” (Katzenstein, 2005: 237).

Претпостављена двострука окомита надређеност (хијерархија), предочена у *Свету региона (A World of Regions)*, постаје утемељујућа. Надређеност је успостављена између врховне моћи (империјума) САД и сржних држава (Немачке у Европи, а Јапана у Азији). Онда је у односним регионима, у Европи и у Азији, успостављена и премоћ сржних држава над осталим државама које те регионе чине.

Базанова и Виверова претпоставка да су региони унутар себе међузависни, док се узајамно (међусобно) као склопови безбедности искључују, код Каценстајна је другачије срочена. Следи из ње и другачије дато поимање региона. *Регионе* је одредио као *оразличено установљене* (институционализоване) али “пропусне” *просторе повезане окомитим надређеностима са сржним државама, а над својене империјумом САД. Глобализација и интернационализација*, саопштава Каценстајн, произвеле су пропусност региона.

Глобализација, за њега, “отвара” регионалне просторе технологијом, нетериторијалним делатницима, и процесима. Мултинационалне корпорације и невладине организације круне границе међу регионима. *Интернационализација*, схваћена као све територијално засноване размене, пре доводи до *потцењивања националне суверености*, него до њеног превазилажења. Ниједан регион није ни поштеђен, нити отпоран на деловање два подвучена процеса. Следи, одатле, Каценстајнов закључак да у свету региона какав је предочио ниједан регион не може бити ни искључујући, нити заворен.

Упоредивање Европе и Азије био му је главни циљ. Није тежио обухватању целине света региона. Целину света региона узели су у средиште теоретизације и на свој начин Базан у Вивер. Каценстајн се, уместо за ту стазу, одлучио да одабере поређење Европе

и Азије. Таква одлука проистекла је из процене да су то данас два најбитнија места геополитичких и економских општења. Глобализација и интернационализација погађају оба региона. Оба региона су, у великој мери, пропусна. Вишеструко су слична. Превасходно се разликују по својим регионалним установама. Каценстајн је извео *три групе неподударности установа два региона*.

Прво, налази да је европски регионализам “званичнији и политичнији” и битније зависан од “државних погодби и правних одредби”, него што је то случај са азијским регионализмом. Азијски регионализам опречно представља као “незваничан и економски”, претежно ослоњен на “тржишне узајамне односе и етнички, или национални капитализам” (Katzenstein, 2005: 27, 219).

Друго, два регионализма разликују *улоге сржних држава*. Реч је о различитој улози Немачке у Европи од улоге Јапана у Азији. Иако и један и други регион имају своју сржну државу, њихове улоге и деловања нису подударне. Немачка је неупоредиво приврженија вишестраном деловању у Европи, него што му је у Азији наклоњен Јапан. Национални идентитет Немачке постао је «европеизиран». Јапан је, потпуно обрнуто, очувао снажан национални идентитет и наклоњеност двостраним, а не вишестраним чињењима и споразумима (Katzenstein, 2005: 36).

Треће, неподударање регионализма Европе и регионализма Азије проистиче из несамеривог односа два региона према *суверености*. Каценстајн оцењује европски регионализам, у овом погледу, као прегледнији и продорнији. Поредбено је нашао да је азијски лишен уливања суверености, као и дугорочних вишестраних споразума, уобичајених за европски поредак безбедности (Katzenstein, 2005: 219, 125).

Битно питање, коме Каценстајн посвећује дужну пажњу, како би пружио ваљани одговор, било је *зашто је Европа развила мултилатерализам знатно пре Азије* (Katzenstein, 2005: 50-60). Кључно место и у том његовом одговору заузеле су Сједињене Америчке Државе. Ту их је поставио приписивањем одлучујућег значаја њиховом деловању. Социјално конструктивистичко опредељење, међутим, довело је Каценстајна до закључка да Сједињене Америчке Државе нису деловале “физичком” моћи (збиром материјалних чинилаца) већ једним од пресудних чинилаца “меке моћи” (*soft power*). Било је то “осећање” да се збивања у Европи тичу скупног (колективног) идентитета.

Непосредно по окончању Другог светског рата, објашњава Каценстајн, политички одлучиоци САД уочили су могућност

савезништва у Европи због постојања држава са којима су такве везе могле бити направљене као готово “једнаким припадницима дељене заједнице”. Каценстајн је и у овом, као и у ранијим истраживањима Азије, истицао да су Сједињене Државе све могуће савезнике у азијском региону посматрале потпуно супротно од европских. Све могуће савезнике у региону Азије виделе су као припаднике “стране и...инфериорне заједнице” (Hemmer, Katzenstein, 2002: 575).

КРАТКИ ПОЈМОВНИК “НОВОГ РЕГИОНАЛИЗМА”

“Новом регионализму” не мања несагласност у одређивању и региона и регионализма. Признаје се да “разливена” и “слојевита” стварност, која се покушава ставити у оквир потанких, јасних и довољно кратких одредница, не олакшава постизање сагласности истраживача и теоретичара о прихватљивим значењима.

Стварана слојевитост и региона и регионализма је непобитна. Били то изговори, или оправдани разлози региони и регионализам, још увек се и неподударно тумаче, а неједнака схватања међусобно оспоравају.

Уврежено је схватање *региона* као скупа географски блиских и међузависних држава, и, следствено, *регионализма* као настојања држава да у таквим везама упућености међусобно сарађују (Nye (ed.) 1968: xii). Овакво схватање региона у “старом” међународном регионализму “нови” међународни регионализам, и поред међусобних несагласности, углавном обара као непогодно. Позива се у томе на данашње стање и региона и регионализма. Постојећа стварност извлачи се као најпоузданија потврда неодрживости разумевање региона као “географије” и регионализма као сарадње на коју “географија осуђује”.

Први је Брус Расет (Bruce Russett), а потом су и неки други теоретичари за њим, још у раму “старог” мишљења региона предочили да је, у већ тада све међузависнијем и глобализованијем свету, непогодна сужена сведеност региона на географију и свођење регионализма на географски условљену и омеђену сарадњу (Russett, 1967). Подсећа се, на пример, да Организација исламске конференције (*Organization of the Islamic Conference* – ОИЦ.) као и Комонвелт (*Commonwealth*), поседује “регионална” обележја, али значајно превазилази одређење регионализма као званичне сарадње географски блиских и међузависних држава.

Пред крај осамдесетих година прошлог века Роберт Кохејн (Robert Keohane) истицао је да регионалне установе, као подскуп међународних установа, не могу бити процењиване само према мерилима званичног организовања. Скретао је позорност да се већина регионалних делатности може исправно сврстати под заглавље међународних режима, односно «склопова» правила и организација услова и очекивања (Keohane, 1988).

“Нови регионализам” одређује да *регион* постоји када *делатници*, укључујући и владине делатнике, одређују другима идентитет и на њих шире свој посебан идентитет (Fawn, 2009: 13).

Испоставља се, следствено, да је појам “регионост” (*регион-несс*), како га је садржински саставио и за њега сковао реч Бјорн Хетне (Björn Hettne), заснивајући у оспособљавању за препознавање неког простора као региона. Тако је јер се узима да је **регионост** способност самоодређеног региона да искаже свој идентитет и интересе другим делатницима. Колико регион добро изражава “регионост” служи као показатељ како је регион и колико “стваран” и успешан постао. Очито да овакво схватање регионости не само да нагиње, већ наликује одређењу “делатништва” (*actorness*) (Hettne, 2005: 556).

Иако се признаје да је у појединим регионима, посебно у Источној Азији, *прожестост и разливеност јавне и приватне моћи* у политичкој економији *датост*, упорно се истура важност прављења разлике између регионалних програма које заговарају државе, и свих замисли и програма регионалне сарадње и повезивања чији су *поборници недржавни учесници*. Ричард Хигот (Richard Higgott) усмеравао је пажњу на особеност регионализма у Источној Азији. Упозоравао је на “међусобно прожимање и разливеност јавне и приватне моћи као датости политичке економије самог региона” (Higgott, 1997: 166).

Источна Азија описивана је као регион који је покретан изузетно високим уделом деловања подржавних а, повремено, невладиних делатника (Katzenstein, Shiraishi (eds.) 2006; Pempel (ed.) 2005). Постајање Источне Азије све “међузависнијом, повезаном и спојеном” приписано је “трговини и улагању, прекограничној производњи, банкарству, размени технологија, масовној култури, саобраћају, комуникацијама и сарадњи у области заштите животне средине” (Pempel, 2005a: 2). Демократизација у Индонезији, која је укључивала више оне групе које нису чиниле елиту (неелите), сматрана је, чак, подривачем снаге идентитета сарадње Удружења држава Југоисточне Азије (*Association of Southeast Asian Nations – ASEAN*).

Истрајно се, ипак, подсећа да не сме бити превиђено како је, и поред свих подстрека “одоздо”, ASEAN тело схваћено да служи заштити осетљивих унутрашњих коалиција држава чланица (Fawn, 2009: 29). Важно је да не буде направљен превид да колико недржавни делатници изгледају битни за обликовање регионализма у Источној Азији, у Латинској Америци се чини да уплив подстицаја “одоздо” који би покретали Заједничко тржиште Југа Mercado Común del Sur (šp.); Southern Common Market – MERCOSUR) изостаје. Због тога MERCOSUR бива сврстан у “крајњу врсту међувладине сарадње: ‘интерпрезиденцијализам’” (Tussie, 2009). Држање свих полуга одлучивања о спољном деловању државе у рукама председника може пресећи дотоке нових подстицаја из друштва. Овакве тврдње заобилазе мноштво чињеничне грађе о дугој и разноврсној традицији регионалног удруживања у Латинској Америци (Tussie, 2009: 169).

Упркос покушајима да се обједињено разуме обликовање региона “одозго” и “одоздо” мисаоно се одржавају предрасудно представе о овим покретачима, а време троши на прављење разлика међу њима и бављење направљеним разликама. Овде лежи разлог означавања *регионализмом регионалних програма које заговарају државе*. Остале замисли и програми *регионалне сарадње и повезивања*, на које *суштински утичу недржавни/приватни делатници* називају се, у “новом” међународном регионализму, *регионализацијом*.

Регионализам је одређен као процес удруживања који *заједно и добровољно* успостављају два или више владина делатника, или две или више држава / друштава. Уносе у њега, као своје улоге, залихе знања, вештина, тежње и очекивања у циљу развијања структурних и/или институционалних споразума (било званичних, било “меких”, или незваничних) како би између себе исковали везе особене јединице, било да је она економска, друштвена и/или у изгледу одбрамбена и безбедносна, и/или увећали своју преговарачку моћ према осталом свету (Mace, Bélanger, 1999: 1).

Понуђена одредница истиче да је *регионализам вишестрани политички процес обједињавања две или више земаља унутар одређеног простора који се држи за регион* обележен како сарадњом у економским политикама, тако и усклађивањима. Ове особености регионализма показују да је неизједначив са *регионализацијом*. Регионализација у “новом” међународном регионализму значи само *згушњавање економских токова у одређеном географском подручју* (Fishlow, Haggard, 1992, Mansfield, Milner, 1999: 591).

Стабс (Stubbs) и Андерхил (Underhill) су у раним сагима “новог регионализма” већ подвукли *три скупа услова упадљиво одређујућа за регионализам* (Stubbs, Underhill, 1994: 331).

Први скуп чини обим у коме земље одређене географске области имају подударна историјска искуства и суочавају се са сличним општим проблемима.

Други скуп услова укључује степен у ком су државе, смештене у истој географској области, успоставиле економске, друштвено-културне и/или политичке повезаности које их оразличавају у односу на остатак глобалне заједнице држава.

Трећи скуп услова обухвата размере у којима су земље одређене групе установиле (институционализовале) организације за бављење важним странама њихових скупних (колективних) послова.

Успон регионализма, током последње две деценије новог века, приписан је заједничкој историји, слојевитим повезаностима и развоју заједничких установа унутар одређене регионалне целине. Тежишним правцима данашњице држе се, прво, *одвијање и истрајност грађења регионалних јединица* и, друго, *продубљивање и проширивање постојећих регионалних заједница*. Оба тежишна правца сматра се да су подстакле, у великој мери, побуде превазилажења образаца и устаљених начина унутар регионалног (*интра регионалног*) и узајамног деловања региона (*интер регионалног*) значајно закривљених идеолошким заслепљеностима хладноратовске двосредишности (*биполаризма*).

Надметања идеологија, интереса и моћи, у хладноратовској двосредишној међународној средини, коришћена су за подстицање и образлагање потреба и разлога и унутар регионалних односа, и међурегионалних веза. Увиде у динамику регионализма пречила су начињена затамњена стакла идеолошких лупа. Према речима Голдстајнове (Goldstein) и Кохејна (Keohane), током низа година трајања Хладног рата, она су служила и као средство гледања у цртању “мапа пута” и као “жиже” прављења и спровођења политика које су осујећивале и стварање и ширење токова трговине и улагања међу суседима у региону и међу суседним регионима (Goldstein, Keohane (eds.) 1993: 13-20).

После краја Хладног рата околности су се измениле. Најпре, запажено је да се шири и умножава регионално економско повезивање. Усредсређивањем пажње на тај процес произведена је једна временска скала. Издвојена су на њој *два узлазна “таласа” склапања регионалних трговинских споразума* (Melo, Panagariya (eds.)

1993: 3). Посматрање других области сарадње условило је приређивање другачијих периодизација успона регионализма. Већи број истраживача обележава, на досадашњој “историјској путањи” међународног регионализма, појаву три главна таласа. Када “нови регионализам” говори о таласима, најчешће, мисли на изразито повећање бројности и утицаја и развојни раст регионалних установа.

Нађена су тако временски *три*, приближно равномерна дводеценијска таласа регионализма до данас. *Први талас* регионализма покренут је после Другог светског рата. Трајао је током раног Хладног рата. Потом је, средином Хладног рата, покренут *други талас*. *Трећи талас* регионализма диже се у годинама по окончању Хладног рата. Оваквој периодизацији може се ставити примедба, као и свакој другој, да је и извештачена и вештачка. Посматрање, разумевање и објашњавање три раздобља као засебна, логички је, ипак, одрживо. Ради у прилог предложене периодизације регионализма то што налази “прекретнице”, ако ништа друго, иза којих настају преокрети у односима снага унутар међународног система.

ВОДЕЋЕ ЗАОКУПЉЕНОСТИ “НОВОГ РЕГИОНАЛИЗМА” СВЕТСКОМ ПОЛИТИКОМ

Неки од најугледнијих теоретичара “новог регионализма” пописују, одабирају и истражују своје теме противећи се свакој деоби испитивања на одвојене колосеке *глобализације* и *регионализације*. Буде опрез упозорењима да је свака претпостављена супротност глобализације и регионализације “пре теоријска него стварна, јер су политичке и економске јединице у целости способне да ходају на две ноге” (Mittelman, 1999: 25).

Отпори подвајању не успевају, увек, да се отму намерном изазивању подвојености. Није уопште лако одржати се на постављеном правцу. Терет посвећености Међународних Односа проучавању питања које је водећа матица мишљења избацила у врх важности као да су животна средишна уме да скрши и “тврду веру”. Међу питањима које данас упорно истурају Међународни Односи је оно о *мери у којој се хегемон разликује од глобализације*, као и питање *колико се Сједињене Америчке Државе као хегемон разликују од других хегемона* (Fawn, 2009: 25). Савладани тежином притискања оваквим питањима истраживачи и теоретичари, повратно су, и у проучавање региона убацили на место кључних питања наредна. Заузело је и у теоретизацији региона место једног битног

питања колико су и глобализација и хегемон творци регионалних поредака, или два односна питања колико је само глобализација творац региона, а колико је једино хегемон творац региона и регионалних поредака (Fawn, 2009: 25-26).

Пристајање на вођство “дуге руке” Међународних Односа у састављању истраживачких тема и програма, поготово у проучавањима који не следе његове владајуће обрасце, доводи до сужавања и мисаоног поља “новог регионализма”. Онда долази до посртања, губљења сопственог корака. Отуда се упорно и у проучавању региона истурају питања значаја улоге хегемона, односно Сједињених Америчких Држава. Чини се тако упркос провереном закључку опсежног истраживања да је (нови) регионализам предузиман без икакве повезаности са глобализацијом. Упоредна студија, изашла из штампе 1970. године, објавила је *urbi et orbi* да су Сједињена Америчке Државе битно упивишуће утицале на туце подрегионалних система (Cantori, Spiegel, 1970).

Питер Каценстајн је у *Свету региона* показао да је “империјум” САД средишан за регионалне облике, те да је америчка политика “направила регионализам средишним обележјем светске политике” (Katzenstein, 2005: 24). Он је одредио и да империјум може разнолико деловати у различитим географским областима. Према Каценстајновој тврдњи Сједињене Државе су “регион” *Европе* направиле да буде *мултилатералан*, док су *Источну Азију* направиле да буде *билатерална*. Хегемон на регионализам може утицати не само уплившуће и градеће, него и предупредујуће или пресрећуће.

Може пресретати, односно предупредивати регионализам подривањем чињених вишестраних предлога. Може исти циљ извести и подупирућим истицањем улоге регионалне силе која би, без те потпоре хегемона, била способна да покрене грађење регионалне сарадње. Управо се уплитању САД, посебно после 11. септембра 2001. године, приписује пуцање ионако покоричног регионализма у постсовјетској Средњој Азији, али и оног обухватнијег у Заједници Независних Држава (*Commonwealth of Independent States – CIS*). Истина, не тврди се како би без мешања Сједињених Америчких Држава регионална интеграција у простору бившег Савеза Совјетских Социјалистичких Република била изводљива (Allison, 2004: 483).

Заборавља се да хегемон може одабрати и “осаму” једностраног деловања. Роберт Гилпин, задржавајући се на разлозима војне безбедности, био је међу првима који су најпоткрепљеније предвиђали да ће се Сједињене Америчке Државе окренути једностраном деловању и пре него што су то учиниле. Гилпин је предви-

део унилатерализам Сједињених Држава. Утврдио је да САД више не поседују ни вољу, ни способност да даље делују као подржава-лац глобалних установа и вредности које су раније истурале у први план (Gilpin, 2000).

Супротно, износе се и потврде да унилатерализам САД, после 11. септембра 2001. године, није нанео штете регионализму. Подвлачи се како се пре може запазити да га је оживео. Пример је притисак САД на ASEAN да се бави антитероризмом. Тумачи се да је то било охрабрење Кини и Јапану да направе дуго очекивани пробој у јачању регионалне сарадње.

Хегемон, поред непосредног утицаја, може вршити и посредан уплив на грађење региона. Појединим истраживачима убедљиви су налази да осведочене унутрашње слабости ASEAN -а падају у сенку објашњења како су спољни притисци учинили да се ова група нађе на окупу, а њени чланови били “изазвани” да осете снажнији регионални идентитет. Обнову сарадње у ASEAN -у Џон Рејвенхил (John Ravenhill) смешта управо у такав оквир (Ravenhill, 2009). Слично су и Дејвид Мартин Џонс (David Martin Jones) и Мајкл Смит (Micahel L. R. Smith) извештавали да је из “уочавања колективног понижења изазваног, у основи, ‘западним’ установама, међу којима су Међународни монетарни фонд и Светска банка, изникла потреба веће регионалне солидарности” (Jones, Smith, 2007: 169).

Приликом узимања региона као средишних за светску политику додатно је неопходно незанемаривање отпора хегемону, које снаге унутар региона могу представљати (Acharya, 2007). Образовање регионалне сарадње може, али и не мора, бити зависно од битног моћног предводника унутар региона. Тврдње да регионално “успешна интеграција захтева присуство неоспорног предводника међу групом земаља које теже блиским везама” (Fawn, 2009: 27) уклопиве се у новије доказе да је Источна Азија јединствен регионални систем који чини неколико јаких и особених националних “бића”, што предупредује успон једне силе (Katzenstein, Shirishi (eds.) 2006).

Када је *интегрисање*, односно обједињавање региона у питању, испоставља се да је постојање «неоспорног предводника» неопходно. Процењује се да то не може отклонити разлике у деловању спољне силе. Посебно је, у овом погледу, упутно искуство успостављања Европске економске заједнице (*European Economic Community* – ЕЕЦ). Овде, пак, не може бити отписан ни уплив двојства моћи Француске и тадашње Савезне Републике Немачке. Простиче, логички, да уколико неоспорног предводника и остали у

региону сматрају неспорном регионалном силом, онда регионалну интеграцију осујећују управо односи моћи. Односно, несразмере моћи између снажне, одрживе и надмоћне државе или држава, и осталих држава у региону узрокују да мање и слабије државе, по правилу, на своју штету гледају на њихове предлоге као на “диктат” садржаја, интереса и правца сваке “регионалне” скупне организације (Fawn, 2009: 27).

Неопходно је, стога, учавати не само какву улогу игра предводећа (доминантна) сила у регионализму. Значи да не треба једино испитивати да ли је она покретач, или се појављује као кваритељ предлога о успостављању регионализма. Потребно је на непристрасним увидима расуђивати да ли одсуство хегемона може бити узрок регионализма. Претпоставља се да је управо непостојање поузданог поретка безбедности у Европи, почетком деведесетих година прошлог века, допринело предлозима бивших комунистичких земаља да се окрену међусобној сарадњи. Тако је покренуто стварање Вишеградске групе. Она није имала циљ да интегрише чланице. Ипак, сарадњом у оквиру ње државе чланице оствариле су битне резултате и у појединим подручјима одбране, и одређеним подручјима спољне политике.

Одређивање главне силе региона скопчано је са великим тешкоћама. Разлике су несравњиве. Пример је процењивање важности Јапана за регионализам Источне Азије. Новија истраживања наглашавају да је Јапан, у том погледу, надмашила Народна Република Кина. Поједини придружују Кини и Индију (Tanaka, 2007). Такође, наставља се изношење супротних доказа. Поједини неуморно прилажу потврде како је Јапан и даље ненадмашна економска сила (Pempel, 2007).

Главне силе у Латинској Америци, најчешће Бразил, бивају издвајане као преводници отпора политикама Сједињених Америчких Држава управо грађењем мултилатералних оквира сарадње (Fawn, 2009: 28). Тако се данас *учешће Бразила у глобалној владавини* књижи под *две ставке*. Та земља у развоју води се, на једној страни, као *посредно сила*, односно “будућа велика сила” (Hurrell, 2006), односно “сила у повоју”. Бразил се, на другој страни, по учешћу у *глобалној владавини* књижи као *градитељ стратегије удруживања у мултилатералним преговорима и регионалног окупљања* (Bobrow, 2008).

Успостављање ASEAN -а, као и Заједнице развоја Јужне Африке (*Southern African Development Community – SADC*) без изразите главне силе, често се објашњава као скупна (колективна) мера прављења противтеже, или опирања упливу сила из сусед-

ства. Тврди се да је SADC у Јужној Африци образован у опирању утицају апартхејда Јужне Африке, а ASEAN као препрека преливању револуције из Кине у Југоисточну Азију. Непостојање регионализма, тамо где би се логички закључивано требао налазити, као што је то у постсовјетског Средњој Азији, тумачи се деловањем хегемоних супарништава.

Регионализам може настати не само под упливом хегемона, или покретачке снаге регионалне силе. Може бити образован и као одговор на друге регионе. Сматра се да су области где су државе предузимале мере у настојању да ограниче надмоћ САД, посебно у Западној Европи и Источној Азији, предузимањем оваквих мера повратно подстакле економски регионализам Сједињених Америчких Држава путем Северноамеричког споразума о слободној трговини (*North American Free Trade Agreement – NAFTA*) (Pelagidis, Papasotiriou, 2002).

Увиђају се и околности у којима је хегемон приморан да тежи регионализму. Индустијске државе дуж обала Пацифика – Аустралија, Нови Зеланд, Канада, чак и Сједињене Америчке Државе – предузеле су, у одговору на непорециву економску самоувереност у Источној Азији осамдесетих година прошлог века, и у страху да би их ту образовани регионализам могао искључити, образовање Економске сарадње Азија-Пацифик (*Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC*) (Sidaway, 2002: 205). Тако се APEC тумачи као “угнеждење” “подрегионалних” групација NAFTA, Зоне слободне трговине ASEAN -а и Трговинског споразума о ближим економским односима Аустралија-Нови Зеланд (Поон, 2001: 254).

Удео уплива региона на регион не може се отписати. Није могуће да га препокрију ни промене политике хегемона. Није га могуће не приписати и измени теоријских углова из којих се врши тумачење промена. “Млако” деловање “пацифичких” сила, неазијских индустријских држава, а првенствено САД у азијској финансијској кризи ослабило је важност APEC. Тиме је омогућено увећавање значаја ASEAN -а у покретању интеграције региона. Запажена динамика омогућава пажљивије учовање “кругова” регионалног утицаја (Frost, 2008). Доказивано је и да ASEAN унутар APEC-а може ојачати APEC (Soesastro, 1995).

Узајамни утицаји региона и даље нису довољно истражени. Поуздано се, без подробних истраживања, може држати као одрживо једино гледиште да нема самодовољних региона. Нема региона у себе затворених, потпуно заштићених и неосетљивих на спољне притиске.

ЗАКЉУЧАК

Поред приказаних питања, и наведених покушаја упоредне анализе региона, до на крају помињаних покушаја грађења спољнополитичке анализе региона остаје упитно и да ли главне парадигме у теорији међународних односа, односно велики “изми” у Међународним Односима имају вредност у проучавању региона.

Приступи који су полазили од рационалног избора, као и институционалистички приступ, нарочито узимајући као полазиште мултилатералну суштину међународног система, пружили су убедљива објашњења успона регионализма од 1945. године. Разумевање покретања, раста и функција регионалних установа од Другог светског рата до данас, покривено доказима теорија које у залеђу имају приступ рационалног избора, продубљено је и особеним приступима. Наменски су направљени за објашњавање особености регионалног уобличавања појединих региона. Неофункционализам и међувладина сарадња састављени су ради објашњења европске интеграције. Социјални конструктивизам, крећући од идеја и идентитета, помогао је уочавању танчина и општости битних за објашњавање различитих избора регионалног обликовања и разликовања институционалних решења. Коришћење неореализма и социјалног конструктивизма пружило је неподударне и налазе делотворности и понуде неједнаких политичких препорука, нарочито у случају ASEAN-а (Eaton, Stubbs, 2006).

Свим теоријским неслагањима упркос, не треба сметнути с ума да су, по правилу, региони стварани као политички пројекти ради решавања уочених питања или проблема. Последично је неизбежно прихватити да је *питање*, или *проблем оно што треба посматрати како ће одредити регион*, примењујући разноврсне приступе. Примењени разноврсни приступи, непобитно, извешће силу неподударних резултата. Овакви учинци нису обесхрабрујући. Напротив. Разнородност и разноврсност нису слабости. Предности су за организовање поузданијег знања о свету региона.

Региони су у интерместичним пословима кључни делатници. Умреженост у регионе и умрежавање региона захтева се у разумевању како свет данас постоји. То разумевање тражи да се види како региони послују. *Исход пословања региона је нови слој вишеслојне глобалне владавине. Учинци деловања регионалног слоја глобалне владавине одређују светску политику*. Региони се, неумитно, морају видети као особени улагачи у глобалној владавини (Стефановић-Штамбук, 2008б; 2008ц). Сходно положају улагача

мора се оцењивати и какви су предузетници и делатници у глобалној владавини.

Деловање умрежених региона у управљање интерместичним пословима неизоставна је саставница глобалне политике. Уподобљено овим чињеницама, а не предрасудама застарелих теорија о стварима из прошлог света, неопходно је *гледати регионе у светској политици*. Гледати и увидети зашто, шта, како и с којим последицама региони раде у светској политици били су окидачи покретању успостављања “новог” међународног регионализма. Покретачка занимања означајуће су омеђила предмет сазнајног предузетништва “новог” међународног регионализма. Постигнућа у проучавању региона и регионализма, током скоро двадесетогодишњег рада, учинила су га незаобилазним извором свежих дотока знања у целокупне међународне студије о томе како се прави светска политика.

ЛИТЕРАТУРА

- Acharya, A. (2007). “The Emerging Regional Architecture of World Politics”, *World Politics* 59: 629–652.
- Allison, Roy. (2004). “Regionalism, Regional Structures and Security Management in Central Asia”, *International Affairs* 80, 3: 463-483.
- Beeson, Mark. (2005). “Rethinking Regionalism: Europe and the East Asia in Comparative Historical Perspective”, *Journal of European Public Policy* 12, 6: 969-985.
- Bobrow, Davis (2008). *Hegemony Constrained: Evasion Modification and Resistance to American Foreign Policy*, Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- Breslin, Shaun, Higgott, Richard, Rosamond, Ben (2002). “Regions in comparative perspective”, *New Regionalism in the Global Political Economy* (eds. Shaun Breslin, Richard Higgott, Nicola Phillips, Ben Rosamond) London: Routledge: 4-31.
- Bulmer-Thomas, Victor. (2001). “Regional Integration in Latin America and the Caribbean”, *Bulletin of Latin American Research* 20, 3 (2001): 360-369.
- Buzan, B. (1986). “A Framework for Regional Security Analysis”, *South Asian Insecurity and the Great Powers* (eds. B. Buzan, G. Rizvi) London: Macmillan: 3–33.
- Buzan, B., Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cantori, Louis J., Spiegel, Steven L. (1970). *The International Politics of Regions: A Comparative Approach*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Eaton, Sarah, Stubbs, Richard (2006). “Is ASEAN Powerful? Neo-realist Versus Constructivist Approaches to Power in Southeast Asia”, *The Pacific Review* 19, 2: 135–155.

- Farrell, Mary, Hettne, Bjorn, Lagenhove Luk Van (2005). *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, London: Pluto Press.
- Fawcett, Louise (1995). "Regionalism in Historical Perspective", *Regionalism in World Politics* (eds. Louise Fawcett, Andrew Hurrell) Oxford: Oxford University Press: 9-36.
- Fawcett, Louise (2004). "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism", *International Affairs* 80, 3: 429-446.
- Fawn, Rick (2009). "'Regions' and their study: wherefrom, what for and where-to?", *Review of International Studies* 35: 5-34.
- Fishlow, Albert, Haggard, Stephen (1992). *The United States and the Regionalization of the World Economy*, Paris: OECD Development Center Research Project on Globalization and Regionalization.
- Frost, Ellen. L. (2008). *Asia's New Regionalism*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Goldstein, Judith, Keohane, Robert O. (eds.) (1993). *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change*, Ithaca, London: Cornell University Press.
- Gilpin, Robert (2000). *The Challenge of Global Capitalism: The World Economy in the 21st Century*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hemmer, C., Katzenstein, P. J. (2002). "Why Is There No NATO in Asia: Collective Identity, Regionalism, and the Origins of Multilateralism", *International Organization* 56, 3: 575-607.
- Hettne, Björn, András Inotai, Osvald Sunkel (eds.) (1999). *Globalism and the New Regionalism*, New York: St. Martin's Press.
- Hettne, Björn (2005). "Beyond the 'New' Regionalism", *New Political Economy* 10, 4: 543-571.
- Higgott, Richard (1997). "De facto and de jure Regionalism: The Double Discourse of Regionalism in the Asia Pacific", *Global Society* 11, 2: 141-163.
- Hurrell, Andrew (1995). "Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics", *Review of International Studies* 21: 331-358.
- Hurrell, Andrew (2006). "Hegemony, liberalism and global order: What space for would-be great powers?", *International Affairs* 82, 1: 1-19.
- Hurrell, Andrew (2007). *On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society*, New York: Oxford University Press.
- Jones, David Martin, Smith, Michael L. R. (2007). "Constructing communities: The Curious Case of East Asian Regionalism", *Review of International Studies* 33, 1: 165-186.
- Katzenstein, P. J. (2005). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Katzenstein, Peter J., Shiraishi, Takashi (eds) (2006). *Beyond Japan: The Dynamics of East Asian Regionalism*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kelly, Robert E. (2007). "Security Theory in the 'New Regionalism'", *International Studies Review* 9: 197-229.
- Keohane, Robert (1988). "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly* 32, 4: 379-396.
- Lake, David A., Morgan, Patrick M. (1997). "The New Regionalism in Security Affairs", *Regional Orders: Building Security in a New World* (eds. D. A. Lake, P. A. Morgan) University Park: Pennsylvania State University Press: 3-19.

- Lanteigne, Marc (2005). *China and International Institutions: Alternate Paths to Global Power*, London: Routledge.
- Mace, Gordon, Bélanger, Louis (1999). *The Americas in Transition: The Contours of Regionalism*, Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Mansfield, Edward D., Milner Helen V. (1999). “The New Wave of Regionalism”, *International Organization* 53, 3: 589–627.
- Melo, Jaime de, Panagariya Arvind (eds.) (1993). *New Dimensions in Regional Integration*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mittelman, James H. (1999). “Rethinking the New Regionalism in the Context of Globalization”, *Globalism and the New Regionalism* (eds. Björn Hettne, András Inotai, Osvaldo Sunkel) Basingstoke: MacMillan, 1999.
- Nye, J. S. (ed.) (1968). *International Regionalism*, Boston: Little, Brown & Co.
- Öjendal, Joakim (2004). “Back to the Future? Regionalism in South-East Asia Under Unilateral Pressure”, *International Affairs* 80, 3: 519–533.
- Pelagidis, Theodore, Papasotiriou, Harry (2002). “Globalisation or Regionalism? States, Markets and the Structure of International Trade”, *Review of International Studies* 28, 3: 519–535.
- Pempel, T. J. (2005). “Introduction: Emerging Webs of Regional Connectedness”, *Remapping East Asia: The Construction of a Region* (ed. T. J. Pempel) Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Pempel, T. J. (2007). “Northeast Asian Economic Integration: A Region in Flux”, *Asia-Pacific Review* 14, 2: 45–61.
- Pempel, T. J. (ed.) 2005. *Remapping East Asia: The Construction of a Region*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Pomfret, Richard. (2007). “Is Regionalism an Increasing Feature of the World Economy?”, *The World Economy* 30, 6: 923–947.
- Poon, Jessie P. H. (2001). “Regionalism in the Asia Pacific: Is Geography Destiny?”, *Area* 33, 3: 252–260.
- Ravenhill, John (2009). “East Asian Regionalism: Much Ado about Nothing?”, *Review of International Studies* 35: 215–235.
- Russett, Bruce M. (1967). *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*, Chicago: Rand McNally and Co.
- Shaw, Timothy M., Soderbaum, Fredrik (eds.) (2003). *Theories of New Regionalism*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sidaway, James D. (2002). “Pacific Dreaming, APEC, ASEAN and Their Geographies: Reflections on Poon (2001)”, *Area* 34, 2: 204–209.
- Soesastro, Hadi (1995). “ASEAN and APEC: Do Concentric Circles Work?”, *The Pacific Review* 8, 3: 475–493.
- Стефановић-Штамбук, Јелица. (2008а). *Дипломатија у Међународним Односима*, Београд: ФПН, Чигоја штампа.
- Стефановић-Штамбук, Јелица. (2008б). “Теоријски и истраживачки проблеми међународних студија – случајеви европске интеграције и дипломатије”, *Политичка ревија* 7, 4: 1183–1208.
- Стефановић-Штамбук, Јелица. (2008ц). “Билатерална дипломатија у Европској унији”, *Годишњак* 2008 II, 2: 323–353.
- Stubbs, Richard, Underhill, Geoffrey R. D. (eds.) (1994). *Political Economy and the Changing Global Order*, Toronto, Ontario: McClelland & Stewart Inc., the Canadian Publishers.

- Tanaka, Hitoshi (2007). "Japan's Policy for East Asia", *Asia-Pacific Review* 14, 2: 30–44.
- Tussie, Diana (2009). "Latin America: contrasting motivations for regional projects", *Review of International Studies* 35: 169–188.
- Väyrynen, Raimo (2003). "Regionalism: Old and New", *International Studies Review* 5: 25–51.
- WTO. (2008). URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm (pristupljeno 10. juna 2008).

Jelica Stefanovic-Stambuk

REGIONS WITHIN "OLD" AND "NEW" INTERNATIONAL REGIONALISM: ESTABLISHMENT OF A NEW "ANALYSIS LEVEL" IN THE WORLD POLITICS

Summary

This paper is about accomplished understanding of the regions as "a trigger force in the world policy" in "new" international regionalism. In the article there are presented the results of "new" international regionalism and there is extracted a key analysis that the complex of theories and directions within the research under that "name" had established the region as a new "third" level in the world politics analysis, an important foundation of the global order and real international relations, that is also the object of scientific analysis of the reality of international relations. Firstly, there are presented leading standings of "new" international regionalism regarding the significance of the region as an object of research. Then the differences between understanding of globalization and regionalism as the trigger of world politics are underlined. For purpose of cognitive effectiveness there are presented the attempts of new regionalism to avoid the trap of division of these indissolubly connected processes. Within the context there are presented the results of theoretical striving of one Buzan and Vaever on one side, and Peter Katzenstein on other side, to observe the world as the world of regions through comprehension of connection between globalism and regionalism, and not disconnection of that one process from the other one. A short review of basic notions of "new" research of international regions is presented in third part of the article. Final part of the article is dedicated to descriptive illumination of the most important questions of the world politics from the angle of "new" international regionalism. Conclusion of the article is that the "new" international regionalism supplies a fresh influx of knowledge to overall international studies on

making of modern world politics by establishment of the research of the regions as a specific level within the global governing.

Key Words: world politics, regions, regionality, regionalism, intra-regionalism, inter-regionalism, trans-regionalism, “analysis level”, regional trade agreements, regional organizations